

RIETVELD

PRIJS 2011

HET BESTE VAN UTRECHTS BOUWPRODUCTIE IN
2009 EN 2010

RIETVELD
PRIJS 2011

Creative Valley

RIETVELD
HET BESTE VAN UTRECHTS BOUWPRODUCTIE IN
2009 EN 2010
PRIJS 2011

UITGEVERIJ THOTH BUSSUM

COLOFON

Afbeeldingen omslag: Creative Valley, Papendorp (foto's Eva Kasbergen, rechterbinnenflap Henny van Belkom)

Afbeelding pagina 2: Creative Valley, Papendorp (foto Abe van Ancum)

Deze publicatie is verschenen ter gelegenheid van de uitreiking van de Rietveldprijs 2011.

De activiteiten van de Stichting Rietveldprijs worden mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van: Gemeente Utrecht, Stimuleringsfonds voor Architectuur, Dura Vermeer, BAM Woningbouw, Stichting Mitros, Rutges Vernieuwt, AD Utrechts Nieuwsblad, Architectuurcentrum Aorta, ERA Contour, Portaal, Proper-Stok, Trebbe West, Van Wijnen Midden, AM

© 2011 De betreffende auteurs en fotografen, Stichting Rietveldprijs, Utrecht en Uitgeverij THOTH, Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum.

WWW.THOTH.NL

Samenstelling mw. Machteld Versnel-Schmitz (voorzitter), mw. A. Wijkstra-Heering (secretaris), mw. M. de Langen (penningmeester), mw. M. van Damme, mw. J. van der Poel, C.E.C. de Reus, mw. E.C. van Santen, R. Schat, mw. M.P. van der Wiel, A. Wolfsen.

Samenstelling en redactie Mascha van Damme, Utrecht

Fotografie beeldessay Eva Kasbergen, Hilversum

Grafische vormgeving Ronald Boiten en Irene Mesu, Amersfoort

Druk Bema-Graphics, Wommelgem

Bindwerk Binderij Hexspoor bv, Boxtel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij THOTH, Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum.

ISBN 978 90 6868 585 5

INHOUD

- 6 WOORD VOORAF
Machteld Versnel-Schmitz
- 7 JURYPAPPORT RIETVELDPRIJS 2011
Indira van 't Klooster
- 18 FOTOGRAFIE RIETVELDPRIJS 2011
Eva Kasbergen
- 30 CREATIVE VALLEY
ICOON VAN HET NIEUWE WERKEN
Anne Luijten
- 38 WOONMACHINES EN ANDERE WEGBEREIDERS
PARTICULIERE WOONPROJECTEN IN UTRECHT
VANAF DE JAREN NEGENTIG
Martine Bakker
- 48 Over de auteurs

WOORD VOORAF

MACHTELD VERSNEL-SCHMITZ

Voorzitter van het bestuur van de Stichting Rietveldprijs

In het voorwoord van de publicatie *Rietveldprijs 2009* heb ik aandacht gevraagd voor het bouwen in crisistijd en met name het effect van de crisis op de kwaliteit van de bouw. Opvallend was dat zowel de productie als de kwaliteit hoog waren, zoals dat trouwens ook het geval was in de vooroorlogse crisistijd. Ook Gerrit Rietveld zelf bouwde toen stevig door. Ik eindigde als volgt: 'De crisis dus als bron van innovaties en kansen, een *blessing in disguise* met andere woorden? De vakwereld ziet wel degelijk mogelijkheden en wij van de Rietveldprijs zullen over twee jaar de eerste balans opmaken.'

De productie van de afgelopen twee jaar is bepaald niet tegengevallen, zowel in omvang als in kwaliteit. De jury zal daar in het juryverslag verderop in deze publicatie nader op ingaan. Daarnaast is er vanaf dit jaar een stevige verschuiving van de bestuurlijke verantwoordelijkheid in de ruimtelijke ordening van het rijk naar de provincies zichtbaar. Dat heeft tot nieuwe activiteiten binnen de vakwereld geleid. Zo

heeft 'Nu de stad!', een brede coalitie van marktpartijen, maatschappelijke organisaties en overheden, alle coalitieakkoorden van de provincies met elkaar vergeleken op de afspraken die betrekking hebben op binnenstedelijke ontwikkeling. De provincie Utrecht kwam daarbij duidelijk als nummer één naar voren met een aantal prominente uitspraken. Zo stelde Peter van der Gugten (algemeen directeur Proper-Stok ontwikkelaars) als lid van 'Nu de Stad!': 'We hebben daarom de twee meest betrokken gedeputeerden, Bart Krol en Ralph de Vries, in het zonnetje gezet en hen in juli een certificaat uitgereikt. Utrecht heeft tien miljoen euro vrijge maakt om de komende vier jaar binnenstedelijke ontwikkelingen te faciliteren. Natuurlijk gaat het bereiken van onze doelen niet alleen via investeringen in geld, want binnenstedelijke ontwikkeling krijg je voor elkaar door gezamenlijk anders te denken en te doen. Maar de extra financiële impuls van Utrecht is wel een belangrijk signaal. Deze provincie wil daadwerkelijk het accent

leggen op binnenstedelijke vernieuwing.' Als dynamische stad en als grootste gemeente in onze provincie kan Utrecht daar goed op inspelen en kansen pakken, juist waar het gaat om de herontwikkeling en kwalitatieve verbetering van binnenstedelijke gebieden. Herontwikkeling is immers meestal duurder dan bouwen in het vrije veld. Bovendien is het ook van belang de weinige open ruimte die we nog hebben, zeker in de Randstad, zorgvuldig te bewaren, opdat het genieten van natuur en landschap in de nabije omgeving mogelijk blijft.

Tot slot, dit is – sinds 1999 – mijn zevende en laatste voorwoord bij de uitgave van de Stichting Rietveldprijs. Tijdens de uitreiking van de prijs in november 2011 zal ik afscheid nemen van het bestuur en de Rietveldprijs-fans. Ten slotte zal ik met veel genoegen mijn opvolger Pieter Hooimeijer aan u voorstellen.

JURYRAPPORT

RIETVELDPRIJS 2011

INDIRA VAN 'T KLOOSTER

JURY

Christine de Ruijter (voorzitter)

awg architecten, Antwerpen

Frits van Dongen

Cie., Amsterdam

Donald Lambert

Urbis bureau voor stadsontwerp, Rotterdam

Indira van 't Klooster

Architectuur Lokaal, Amsterdam

Inleiding

In de periode 2008 en 2009 kon, gespreid over de stad, een keur aan grote stedenbouwkundige gebaren, trefzeker en waardevol worden beoordeeld. Aan de randen van de stad naderden Leidsche Rijn en haar bedrijvenlocatie Papendorp hun voltooiing, binnenstedelijk waren Fort Blauwkapel en de Dichterswijk prachtige voorbeelden van kwalitatief en kleinschalig bouwen in de historische stad. De toenmalige jury bekeek de opgeleverde projecten in de context van de stad Utrecht en haar maatschappelijke, economische en culturele tendensen. Zij typeerde de periode 2008-2009 als een tijd van inlossing.

Van de bouwproductie in de jaren 2009 en 2010 ligt wederom meer dan de helft in Leidsche Rijn, waar nog altijd hele wijken worden opgeleverd. Ook in Hoograven en Kanaleneiland, waar nog veel gebouwd wordt in de naoorlogse wijken, bevindt zich een deel van de gebouwen. Een enkeling op de Uithof. De rest bestaat uit kleine, binnenstedelijke projecten verspreid over de stad, in wijken als Ondiep, Centrum, Pijlsweerd, Utrecht-Oost, Rivierenwijk, Rijnsweerd en Lombok. Hoewel het overwegend woningbouw betreft, zitten daar ook culturele projecten bij, kantoren en facilitaire gebouwen.

Selectie van de te bezoeken projecten

Het geheel overziend komt de jury 2011 al snel tot de conclusie dat veel van de nieuwe projecten in die inlossingsgebieden overwegend dienend van karakter zijn, geen stempel drukken op de al aanwezige bebouwing, noch de omgeving verrijken door een uitzonderlijke prestatie te leveren. De jury wil, zo blijkt, niet zozeer de *relatie tot* de context beoordelen als wel de *impact op* de context. Wat voegt het project, op eigen kracht en vanuit eigen kwaliteiten, toe aan de omgeving? Op welke

vragen geeft het gebouw of ensemble antwoord, niet alleen op de schaal van de plek en de stad, maar ook landelijk of in het algemeen?

De twintig projecten die de jury van papier selecteert om te gaan bekijken worden gekenmerkt door eigenzinnigheid. Ze gaan niet op in hun context, maar verlevendigen die. Bijna allemaal voegen ze iets toe of bieden ze een nieuwe kijk op de omgeving – zonder deze te diskwalificeren, te overschaduwten of te negeren. Niet alle twintig bezochte projecten maken de verwachtingen van de jury waar. Enkele projecten zijn naar hun mening nog niet ver genoeg gerealiseerd om te kunnen worden beoordeeld. Dat geldt voor het Leidsche Rijn park (nu Máximapark) en de bibliotheek aan de Drift. De jury laat dat graag over aan volgende jury's van de Rietveldprijs.

Van de tien geselecteerde projecten is de jury, ook na het bezoek ter plaatse, zeer onder de indruk. Wat boeit in deze selectie is dat de betekenis die een gebouw aan een plek kan toevoegen los staat van stijl, schaal, locatie en programma. Deze tien projecten bieden alle een oplossing voor een actuele Utrechtse opgave die landelijk een inspirerende voorbeeldfunctie kan vervullen.

DE SELECTIE

Woningbouw Het Zand

THEO VERBURG ARCHITECTEN,
BETTEKAMP

In dit project overtreft de stedenbouwkundige samenhang de architectuur, maar beide versterken elkaar ook. In het degelijke stedenbouwkundige plan zijn met name de grondgebonden woningen goed gelukt. Door de dichte hoeken, de mooie baksteen, de poortwoningen en de liefdevolle detaillering van de

gevels en de straatprofielen, is hier met bescheiden middelen een mooi wijkje ontstaan.

De schaal- en maatverhoudingen zijn goed, de variatie is prachtig, al bieden – zoals op zoveel plekken in dit soort plannen – ook hier de achterpaden een gesloten aanblik met al die bergingen, parkeerplaatsen en schuttingen. Voordeel is wel dat, door de compacte parkeeroplossing achter de huizen, de parkeerdruk op straat niet groot is. De collectieve tuinen zijn prettige verblijfsgebieden.

Woning De Landmark

Woning De Landmark, Terwijde
NOORDWESTZES ARCHITECTEN, ALKMAAR

De villa is in stedenbouwkundig opzicht een fantastische afmaker. Ze vormt de beëindiging van de waterpartij, ook door de hoogte en de

schaal. Dat levert complicaties op met zichtlijnen, de tuin en de verhouding privé/openbaar, maar die zijn hier goed opgelost. Het gebouw was aanvankelijk bedacht als appartementencomplex, maar werd uiteindelijk een individuele woning. Het is een markant gebouw op die plek, waarbij in de zichtlijnen soms tegenstrijdige

belangen (privé en openbaar terrein) worden opgelost. Uit de weloverwogen oriëntatie op de omgeving, de plattegronden van het huis, en de tuininrichting blijkt dat de ontwerpers zich bewust waren van die frictie.

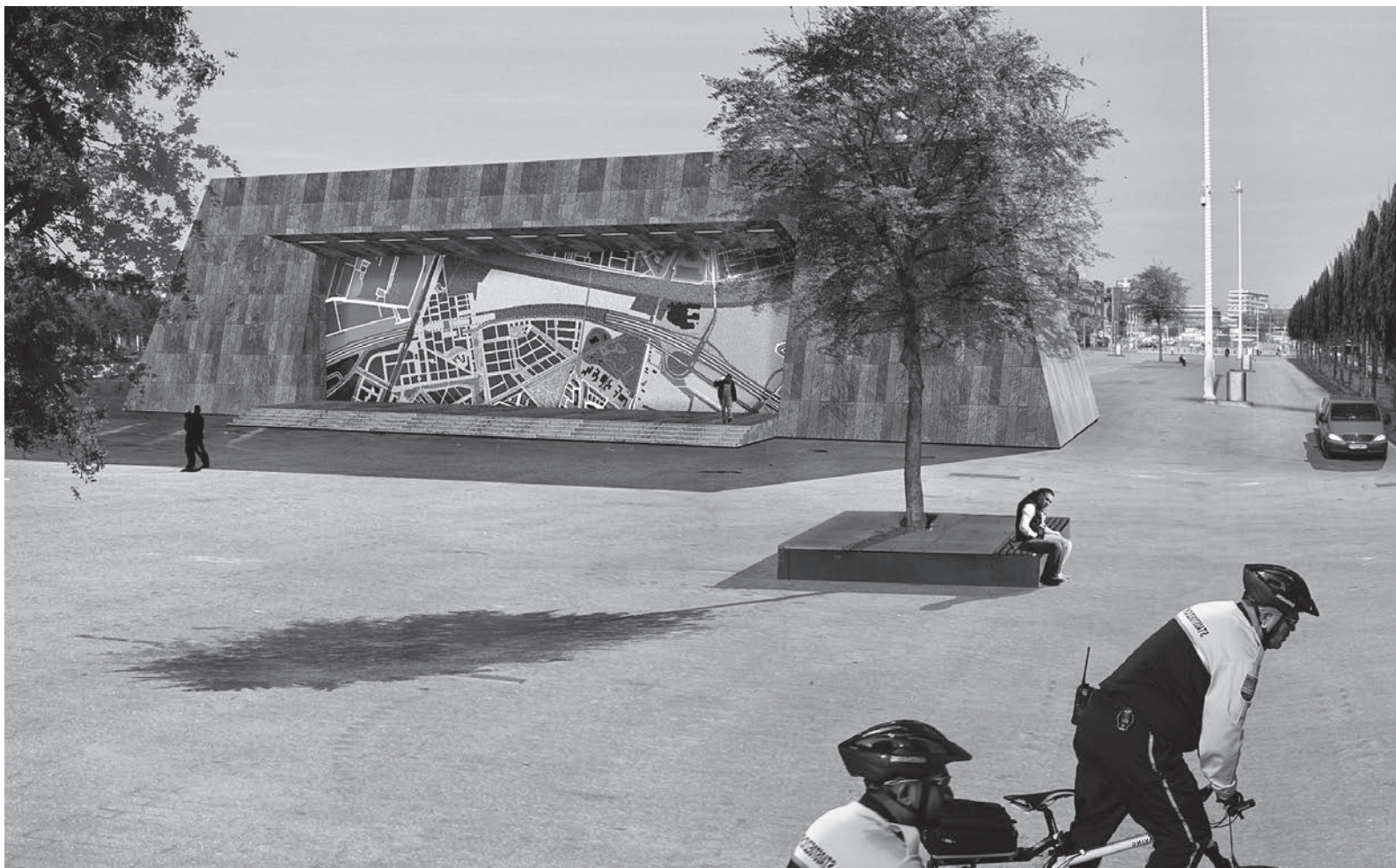
Bediengebouw A2, Leidsche Rijn

QUIST WINTERMANS, ROTTERDAM

In dit gebouw staan alleen maar apparaten, trafo's, pompen en schakelkasten. De uitgesproken vorm, de robuuste materialisering – de architect noemt het zelf een sarcofaag – en de prominente

plek in het masterplan maken van dit dienstgebouw een landmark, een herkenningspunt in het toekomstig centrum voor Leidsche Rijn. De positie op één van de pleinen maakt dat het van nature zal fungeren als decor voor het stedelijk leven. Er is voor gekozen om deze podium-/decorfunctie verder letterlijk vorm te geven, wat

volgens de jury afbreuk doet aan de verwachting van een imposante sculptuur die van een afstand wordt opgeroepen. Wat is een mooier podiumdecor dan een enorme wand van mûschelkalk?

Bediengebouw A2

Woningbouw, Rivierenwijk

SPRING ARCHITECTEN, ROTTERDAM

Onderhoud van de bestaande woningvoorraad is van belang om de stad leefbaar en levend te houden. In nauw overleg met de bewoners hebben woningcorporatie Bo-Ex en de ontwerpers deze maatschappelijk relevante opgave voorbeeldig aangepakt, waarbij ook de straatprofielen en de openbare ruimte zijn meegenomen. In de traditie van de vroeg twintigste-eeuwse woningbouwstijl zijn individuele woningen ondergeschikt gemaakt aan de eenheid van de straat. Respectvol en zorgvuldig is vooral aandacht besteed aan de verbijzondering van de hoeken en de profilering van de kappen. De bescheiden aanpak, met respect voor het verleden en voor de bewoners, draagt op prijswaardige manier bij aan de continuering van de stad.

Huis Maas

Huis Maas, Wilhelminapark

N2 ARCHITECTEN, ROTTERDAM

Optimalisering van bestaande woningen is in Utrecht altijd een actueel thema – de hoge huizenprijzen maken dat verbouwen vaak de aantrekkelijkere optie is. In dit geval is van een negentiende-eeuws woonhuis met aanliggende garagebox een dubbel woonhuis gemaakt. Het historische woonhuis is zorgvuldig gerestaureerd, en de nieuwbouw is daarop afgestemd. Zo pakt het baksteenornament van de nieuwbouw het fries van het belendende pand subtiel op. Alle verdiepingen zijn zo gemaakt dat zij in de toekomst als zelfstandige woonruimten kunnen functioneren. Het geheel ligt mooi in de rooilijn en het gat in de straatwand is met deze toevoeging verdwenen. Jammer is wel dat de garagedeur het straatbeeld blijft bepalen.

Woningbouw Rivierenwijk

Villa Mulder

Villa Mulder, Rijnsweerd

ASNOVA ARCHITECTEN, UTRECHT

Sinds de bungalows in de villawijk Rijnsweerd mogen worden opgetopt, grijpen veel eigenaren deze mogelijkheid aan om hun bestaande hui-

zen uit de jaren zestig te renoveren en moderniseren. De modernistische huizen zijn te klein om nog aan de huidige eisen te voldoen. Deze villa is geen uitbreiding, maar volledige nieuwbouw. In de patiovormige opzet is behalve woonruimte ook een sauna, een fitnessruimte en een garage

ondergebracht. Het hout in het exterieur geeft het geheel een luxe grandeur en de lamellen van betonsteen zijn een mooi voorbeeld van innovatief materiaalgebruik, maar het introverte eindresultaat draagt niet bij aan de verblijfskwaliteit in de straat.

The Wall, De Wetering Zuid

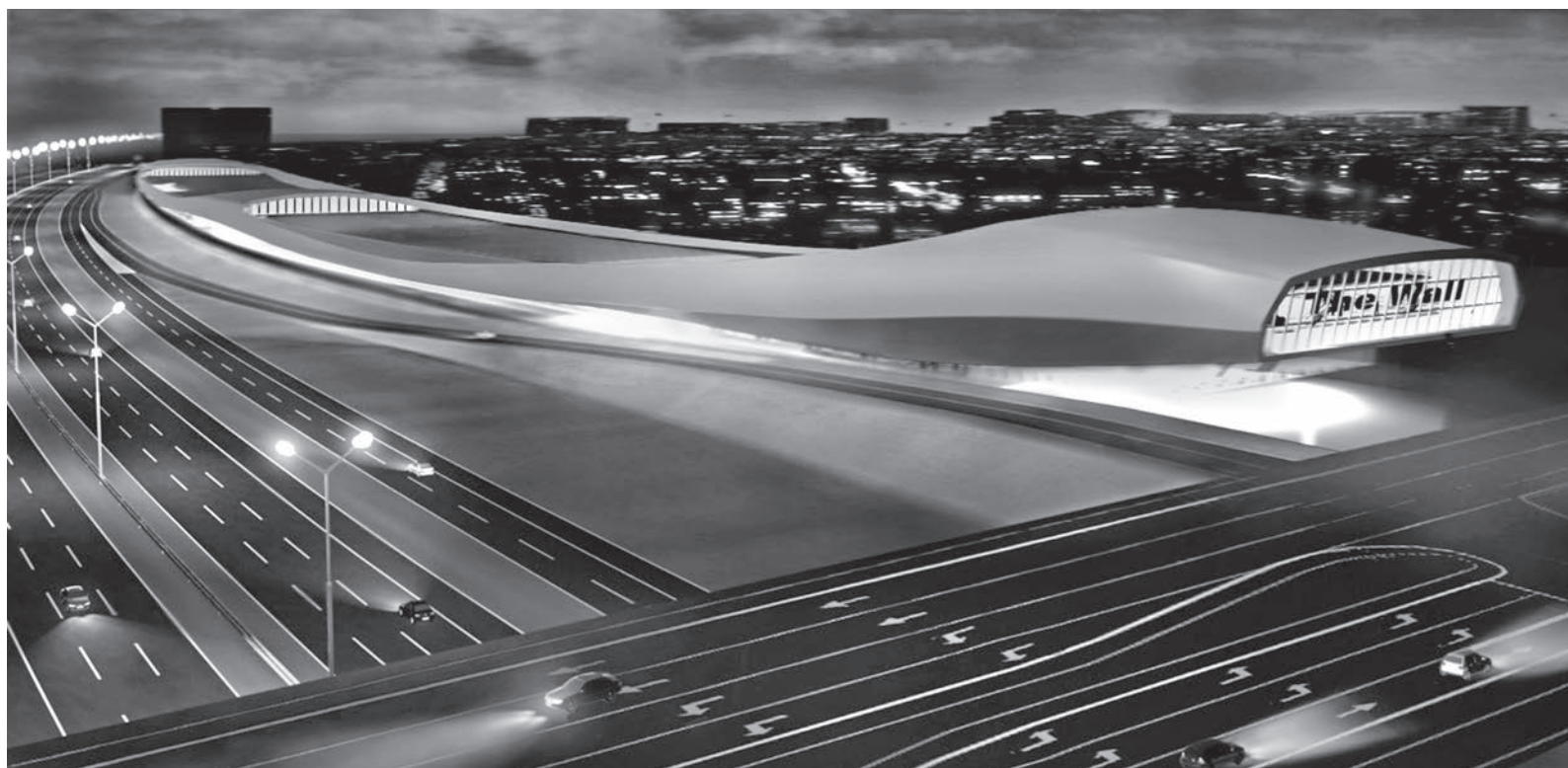
VVKH ARCHITECTEN, LEIDEN
NOMINATIE

The Wall is een multifunctionele geluidswal. Gelegen langs de snelweg is het geheel ontworpen op de beleving van 800 meter lengte waar een automobilist in 28 seconden langsrijdt. Door vorm, kleur en materialisering lijkt het gebouw fluide te zijn. Dat geeft het gebouw betekenis langs de snelweg en is daarmee een goed antwoord op de verrommeling van het Nederlandse snelweglandschap. De vorm is ontwikkeld met behulp van honderden films en renderingen. De vloeiende vorm loopt tot aan de ingangzijde van het winkelcomplex, de Leidsche Rijnkant. Het geheel verleent zijn omgeving een zekere allure. Met name de cockpit, op de kop van het ge-

bouw, is een ruimte die tot de verbeelding spreekt.

Al sinds Willem-Jan Neutelings in 1988 de kwaliteit van de bebouwing langs snelwegen ter discussie stelde in zijn boek *De Ringcultuur, een studie naar het Ringmechanisme* zoeken ontwerpers met hernieuwde belangstelling naar manieren om eenheid te brengen in het snelweglandschap, of op zijn minst samenhang. De eerste Architectuuriënnale in 1994 maakte dit zelfs tot het centrale thema. Sindsdien is de kwaliteit van geluidsschermen hier en daar enorm verbeterd en is de inpassing van snelwegen in het landschap een bewuste opgave voor ontwerpers geworden. Maar pas langs de A2, met het ontwerp van Hessing van Cas Oosterhuis en The Wall van Fons Verheijen is zichtbaar

hoe slimme architectuur, als combinatie van functies en techniek, kan leiden tot een krachtig middel tegen verrommeling. De krachtige aanwezigheid van het geluidsscherm laat een sterke indruk achter. Bij nadere beschouwing spreken de mogelijkheden van de cockpit op de kop van het gebouw zeer tot de verbeelding van jury. Die ruimte is door zijn afmetingen en zijn hoogte geschikt voor bijzondere functies die juist langs de snelweg een plek zouden kunnen krijgen. Aan de andere zijde van het gebouw is een winkelcentrum gevestigd. Daarmee is het gebouw meer dan een decoratief geluidsscherm alleen. Al deze functies stellen verschillende eisen aan detaillering, routing, inscenering en inpassing in het landschap. Fons Verheijen heeft op voortreffelijke wijze vormgegeven aan deze meervoudige opdracht.

Het Zwarte Huis

Het Zwarte Huis, Museumkwartier

BAKERS ARCHITECTEN, UTRECHT
NOMINATIE

Op een terrein dat jarenlang braak heeft gelegen, staat nu een gebouw dat zes appartementen, een kantoor en een half verdiepte parkeergarage omvat. Het Zwarte Huis heeft weliswaar zwarte gevels, maar de plintgevel is een toonbeeld van transparantie. De lange glazen gevel op de begane grond biedt maximale openheid naar de straat, terwijl binnen uit het zicht gewerkt kan worden door een verhoogde werkvloer. Het is een prachtig voorbeeld van bouwen in de bestaande stad, waarin aan alles is gedacht. Stedenbouwkundig pakt het de kromming in de straat gevoelig op. Het is goed van schaal en maat, het is eigentijds, en het is flexibel met betrekking tot de functies die het huisvest. Een schoolvoorbeeld van goede binnenstedelijke transformatie.

Utrecht is een compacte stad. Er is weinig mogelijkheid tot uitbreiding buiten de stadscontouren. Daarbij zijn huizen in de stad relatief duur in vergelijking met andere steden. Dat maakt dat het des te belangrijker is om met de spaarzame locaties die vrijkomen in de stad zorgvuldig om te gaan. Een schoolvoorbeeld van hoe dat kan, is Het Zwarte Huis van Jan Bakers. Op de hoek van de Lange Nieuwstraat en de Vrouwjuttenstraat ontwierp hij een eigentijds appartementencomplex met kantoor- en parkeerruimte. De kunst van dit ontwerp zit in de subtiele manier waarop het geheel is opgenomen in de kwetsbare bestaande historische bebouwing zonder de vormtaal daarop aan te passen. Waar de bestaande panden smal geparcelleerd zijn, is dit geheel een ononderbroken massief volume. Waar in de straat roodbruine baksteen en kroonlijsten overheersen, zijn de

gevels van dit project zwart, en modern vormgegeven. Toch detoneert het geen moment. Dat komt door twee belangrijke beslissingen in het ontwerp: ten eerste volgt het huis de licht krommende rooilijn van de straat. Ten tweede is de begane grond geheel transparant gehouden door een glazen pui over de hele lengte. Ook van binnenuit is de nabijheid van de stad nadrukkelijk voelbaar door de grote vensters. De aandacht die Bakers heeft besteed aan de materialisering en detaillering draagt eveneens bij aan een pro-

bleemloze inpassing in de historische stad. Een slimme opzet zorgt bovendien voor extra ruimte, die aangewend is voor parkeerruimte en een terras. Het meest bewonderenswaardig is misschien wel dat deze architectuur niet alleen de bestaande historische bebouwing in zijn waarde laat, maar ook de grovere ingrepen in de historische structuur in de nabijheid van dit pand heeft verzacht.

Centrum Muziek XXI, Hoogstraat/Rode Brug

ARCHITECTEN VAN MOURIK, DEN HAAG
NOMINATIE

In dit poppodium over twee verdiepingen zijn, vanwege het beperkte budget, scherpe keuzes gemaakt die goed hebben uitgepakt. Al het geld zit op de goede plaats, namelijk in de zalen en in de akoestiek, dus niet in de foyers en de verkeersruimten (de trappen bijvoorbeeld), zoals

vaak bij theaters en muziekgebouwen. Het gebouw bevat een try-outzaal en studio's voor kleine muziekensembles. Gesitueerd op een plek waar geen woningen gebouwd mogen worden vanwege de aangrenzende waterzuiveringsinstallatie, sluit de architectuur in schaal en vorm goed aan op de woonwijk. Ruimtelijk is het geheel fijngevoelig en met een eigen karakter. De plaatsing van de ramen levert verrassende uitzichten. De stedenbouwkundige inpassing is perfect. Het gebouw is een unieke interventie in de wijk en geeft haar een *boost*. Het idee van de maakbare stad is behoorlijk in diskrediet geraakt, maar deze concertruimte voor kleine muziekgezelschappen toont aan dat de gebouwde architectuur wel degelijk een doorslaggevende rol kan spelen in de woonkwaliteit van een wijk. Als de maatschappij dan niet (meer) maakbaar is, dan is de gebouwde kwaliteit van de stad toch zeker stuurbaar. Na jaren van herstructurering en wijkverbetering in deze wijk bleef één locatie over die niet voor woningbouw in aanmerking kwam. Lof gaat bij deze ook uit naar de Stichting SWK en de gemeente Utrecht die de mogelijkheden hebben gezien van dit muziekhuis op deze plek. Met beperkte middelen, zowel financieel als architectonisch, is hier een gebouw tot stand gekomen dat zich met enkele trefzekere gebaren een vanzelfsprekende plaats in de wijk heeft verschaft. De voorbeeldwerking zit hem in de heldere keuzes die zijn gemaakt: de afstemming van functie van het gebouw op de locatie, de focus op specifieke kwaliteit (geluidskwaliteit en concertcapaciteit) in plaats van op uiterlijk effect (verkeers- en publieksruimte), en de eenvoudige architectonische gebaren waarmee het gebouw zichzelf verankert in de morfologie van de straat en de wijk. Zo is een exploitabel gebouw ontstaan dat zowel voor professionals als luisteraars een plek biedt om naar terug te keren, wat op zijn beurt levendigheid en bedrijvigheid in de wijk brengt, net als trots en identificatie.

Creative Valley, Papendorp

GENT & MONK ARCHITECTEN, UTRECHT

I.S.M. PAUL VAN DAM

WINNAAR

Creative Valley is gebouwd als een weergave van het organisatieschema dat eraan ten grondslag ligt. Aan een solide middenschijf hangen de diverse verdiepingen met kantoorruimte. Vanuit die kern zijn alle werkruimten, publiek en semi-publiek toegankelijk. Het trappenhuis, met knaloranje gecapitonneerde bekleding, is een volwaardige verblijfsruimte over drie verdiepingen die interactie en contact optimaal bevordert. De enorme cortenstalen deur en de gemoeidelijke postbussen bij de entree maken al bij binnenkomst duidelijk dat hier iets nieuws gebeurt. Buitenruimte op alle verdiepingen biedt uitzicht op de weidse snelwegomgeving. Een groentetuin op het dak van de parkeergarage en een biologisch restaurant stimuleren andere vormen van bewustzijn. Het is een spannende toekomstvisie op het nieuwe werken, en een staaltje van gedurfd opdrachtgeverschap.

In tijden waarin meer dan zeven miljoen vierkante meter kantoorruimte leegstaat en bedrijventerreinen achterhaald raken, lijkt het *not done* om een splinternieuw kantoorgebouw te realiseren. Dat de filosofie over kantoor- en bedrijfslocaties de laatste jaren ingrijpend is veranderd, betekent enerzijds dat er moet worden nagedacht over wat te doen met de gebouwde voorraad. Momenteel gaat de discussie vooral hierover. Maar het betekent ook dat er moet worden nagedacht over hoe kantoorlocaties en bedrijventerreinen er dan wel uit moeten zien. Daarop geeft Creative Valley een overtuigend antwoord. Creative Valley wijkt rigoureuze af van de marktconforme kantoorbouw en biedt daarmee een voorbeeldig en nieuw concept. Het ontwerp stimuleert interactie en informele contacten, samenwerken en het delen van faciliteiten, het is een feest om in te werken en te ver-

blijven. Het gebouw is – ondanks zijn weinig verheffende locatie – toch duurzaam, want het trekt mensen, en het zorgt voor verlevendiging van het gebied. Creative Valley verhoogt de gebruikskwaliteit van het hele gebied, omdat het een reden biedt om te blijven hangen.

Mochten alle kantoren in Papendorp leeg komen te staan en het gebied worden getransformeerd tot woonwijk dan blijft dit project als enige kantoor bruikbaar als werkgebouw in een woonomgeving.

Genomineerden

De Rietveldprijs is bestemd voor projecten die een bijdrage aan de toekomstige leefomgeving van Utrecht leveren. De jury heeft daarbij niet alleen gezocht naar projecten die bijdragen aan de toekomstige leefomgeving, maar ook een visie bieden op die toekomstige leefomgeving. Daarnaast zijn aspecten zoals vakmanschap, creativiteit, verrassing, duurzaamheid (sociaal, maatschappelijk), ambitie en inventiviteit belangrijke criteria voor de jury. Alle bovengenoemde projecten voldoen daaraan. Maar welk gebouw heeft de meeste toekomstwaarde? Als opgave en voor de buurt? Welk project of ensemble kan het beste als boegbeeld fungeren voor de belangrijke opgaven van deze tijd? Voor de volgende vier projecten geldt dit in het bijzonder, daarom nomineert de jury ze met overtuiging: The Wall als inspirerende oplossing voor verrommeling langs de snelweg, Centrum Muziek XXI als goed voorbeeld van hoe een gebouw kan bijdragen aan de verbetering van woonkwaliteit van de aangrenzende voormalige probleemwijk, Het Zwarte Huis als schoolvoorbeeld van een geslaagde binnenstedelijke transformatie, en Creative Valley als boegbeeld van het nieuwe werken. Deze vier projecten dwingen bij de jury veel respect af om de manier waarop ze oplossingen aandragen voor de hedendaagse en toekomstige ruimtelijke opgaven in Utrecht en daarbuiten.

Creative Valley

De winnaar

De jury kiest Creative Valley unaniem tot winnaar, omdat het een prachtig voorbeeld voor het nieuwe werken is en inspirerende aanknopingspunten biedt voor hoe kantoorgebouwen in de toekomst zouden moeten functioneren. De kracht zit in het vermengen van sociale cohesie

binnen en buiten het gebouw. Voor de omgeving is dat het feit dat het gebouw mensen trekt en reden geeft om langer te verblijven, alsook vanwege het architectonisch concept en de materialisering daarvan. Binnen het gebouw zijn dat bijvoorbeeld de buitenruimte op alle verdiepingen, de gemengde ruimtes voor grote en

kleine bedrijven, de collectieve ruimte en de menselijke maat. De jury is van mening dat Creative Valley van alle ingezonden projecten het meest verrassend is, het duidelijkst een visie op de toekomst van de stad verbeeldt en daarmee als antwoord op een actuele opgave de meeste betekenis heeft.

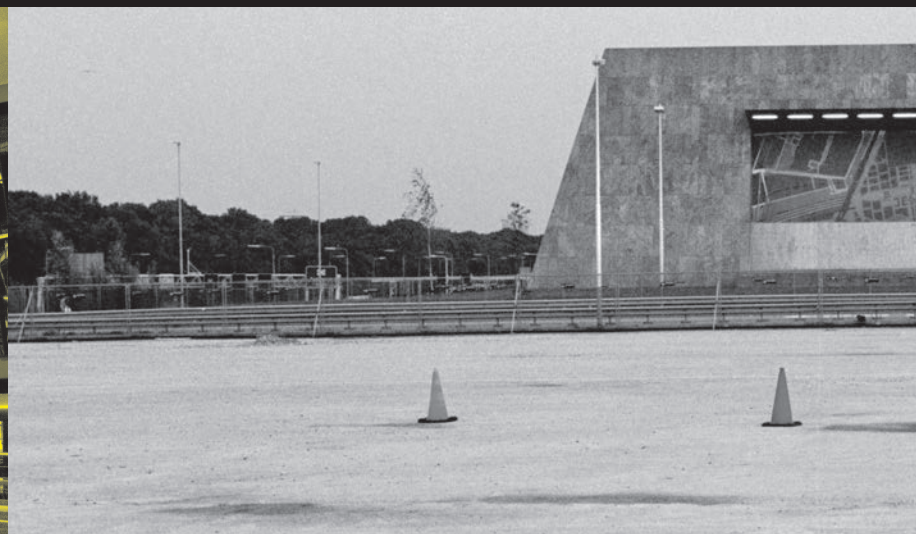
Woningbouw Het Zand THEO VERBURG ARCHITECTEN, BETTEKAMP

Woning De Landmark, Terwijde NOORDWESTZES ARCHITECTEN, ALKMAAR

The Wall, De Wetering Zuid VVKH ARCHITECTEN, LEIDEN **NOMINATIE**

Bediengebouw A2, Leidsche Rijn QUIST WINTERMANS, ROTTERDAM

Villa Mulder, Rijnsweerd ASNOVA ARCHITECTEN, UTRECHT

Het Zwarte Huis, Museumkwartier BAKERS ARCHITECTEN, UTRECHT **NOMINATIE**

2

FOTOGRAFIE RIETVELDPRIJS 2011

EVA KASBERGEN

Centrum Muziek XXI ARCHITECTEN VAN MOURIK, DEN HAAG **NOMINATIE**

Huis Maas, Wilhelminapark N2 ARCHITECTEN, ROTTERDAM

Woningbouw, Rivierenwijk SPRING ARCHITECTEN, ROTTERDAM

Creative Valley, Papendorp GENT & MONK ARCHITECTEN, UTRECHT **WINNAAR**

CREATIVE VALLEY

ICOON VAN HET

NIEUWE WERKEN

ANNE LUIJTEN

Opmerkelijk: een kantoorgebouw dat de Rietveldprijs wint. Nog opmerkelijker: een kantoorgebouw op een monofunctioneel bedrijventerrein aan de snelweg dat de Rietveldprijs 2011 wint. In deze tijd van gigantische kantorenleegstand en kritiek op snelweglocaties verwacht je op deze plek en in deze categorie geen winnaar voor een prijs die projecten bekroont die 'een bijdrage aan de toekomstige leefomgeving van Utrecht leveren'. Zou een herbestemd voormalig kantoorgebouw op een binnenstedelijke locatie dan niet eerder in aanmerking komen?

Toch is de redenering van de jury valide. De herbestemming en ombouw van een groot deel van de leegstaande voorraad is op dit moment een belangrijke opgave, zeker. Maar dat laat onverlet dat er een antwoord moet worden gevonden op hoe we dan wél willen werken. Als die enorme voorraad van zeven miljoen vierkante meter niet meer voldoet aan de eisen die bedrijven en werknemers stellen aan hun werkomgeving, hoe moet het dan wél? Creative Valley biedt een overtuigend antwoord op die vraag en vormt volgens de jury daarmee als inspirerend voorbeeld een boegbeeld van het nieuwe werken.

Met de toekenning van de prijs bekroont de jury de architect, Casper Schuur van GENT & MONK architecten, en prijst ze daarnaast in het juryrapport eigenaar en ontwikkelaar van Creative Valley, Laurens van Doorn van NIC, voor een gedurfd staaltje opdrachtgeverschap. Ontwerper en ontwikkelaar spreken van een 'tergend innige relatie' om de nauwe samenwerking bij de totstandkoming van het gebouw te omschrijven. De gebruiker stond daarbij volledig centraal, en de manier waarop hij, de mobiele creatieve kenniswerker, zijn werk inricht en beleeft. Creative Valley is daarmee een kantoorgebouw dat niet

primair een financieel product is, zoals de meeste van de nu leegstaande dozen langs de snelweg verdienmodellen zijn van projectontwikkelaars en beleggers, die voor niemand specifiek gebouwd zijn en dus voor niemand echt geschikt, maar een gebouw dat als het ware om de gebruiker heen is gevlochten door volledig vanuit de logica van de gebruikerseisen te zijn ontworpen. Creative Valley is als biotoop van de 21ste-eeuwse kenniswerker een icoon op de ontwikkelingslijn van het nieuwe werken.

Kantoortuin

De gebruiker centraal stellen is een belangrijke eis van deze tijd. In de conjuncturele hoogtijdagen van de afgelopen twee decennia is de bouwproductie een leven op zich gaan leiden, lijkt het. Alles kon, want alles werd afgezet. De grote verliezers zijn daarbij niet alleen de gebieden waar de leegstand nu welig tiert, maar waren vooral ook de gebruikers. In de woningbouw kreeg de gebruiker een standaardproduct voorgezet, en dat gold evenzeer voor zijn werkomgeving. Toch bestaat er in Nederland zeker een belangrijke traditie in het nadenken over hoe organisaties en werknemers functioneren en het afstem-

Het biologisch restaurant is integraal onderdeel van het concept

Met een evenwichtsconstructie 'hangen' glazen boxen met grote overstekken aan de met bakstenen beklede betonnen kern

men daarop van het programma van eisen van kantoorgebouwen. De traditie start met de democratiserings- en individualiseringsgolf van de jaren zestig en heeft een aantal iconografische kantoorgebouwen opgeleverd die de evolutie weerspiegelen van wat je zou kunnen noemen 'het nieuwe werken'. De twee meest spraakmakende gebouwen op die lijn zijn het kantoor voor Centraal Beheer in Apeldoorn van Herman Hertzberger (1967-1971) en het kantoor voor Interpolis in Tilburg van Bonnema Architecten met interieurarchitect Nel Verschuuren van Kho Liang Ie (1992-1996).

Dé grote doorbraak in de kantoorarchitectuur was de invoering van de kantoor tuin. Een open werkvloer kwam in de plaats van de traditionele cellenstructuur van kleine, afgesloten werkkamertjes aan een gang. De gedachte hierachter

was dat ontmoeting en interactie tot meer gelukkige en productievere werknemers zou leiden en daarmee tot een effectievere organisatie. Naast het efficiënter werken werd de efficiëntie opgevoerd doordat er minder vierkante meters per werknemer nodig waren dan in het cellenmodel. Het paste in een tijd van emancipatie en democratisering waarin hiërarchie, ook binnen bedrijfsstructuren, aan het afbrokkelen was. In het gebouw voor Centraal Beheer, beroemd omdat het een van de eerste kantoor tuinen is in Nederland, zijn de werkvloeren georganiseerd rondom een centrale kern met liften en trappenhuizen en zorgen de vides en een netwerk van routes voor een open sfeer. Er zijn verschillende soorten werkplekken gemaakt, naast de 'kantoorplek' bijvoorbeeld een 'zit-wachtplek' en een 'vergaderplek'.

Flexwerken

Met als kritiek dat ze te lawaaiig, chaotisch en vol waren, raakten de kantoor tuinen in de jaren tachtig alweer grotendeels uit de mode en werd in het volgende decennium het nieuwe buzzwoord flexibiliteit. Het deeltijdwerken was in opkomst, net als het thuis werken en de mobiele werknemer met afspraken buiten de deur, wat leidde tot een lagere bezetting van de werkvloer. Door het flexwerken in te voeren, konden bedrijven 30 procent besparen op ruimte, kantoormeubilair en energieverbruik. Werknemers hadden geen vaste eigen werkplek meer waardoor

De watervaltrap vormt het zenuwcentrum van het gebouw

Interieur kantoor

bedrijven alleen nog maar voldoende bureaus hoefden te hebben bij een gemiddelde bezettingsgraad. Ook deze verandering van de werkomgeving gaat gepaard met een andere manier en moraal van werken. Niet langer staan controle en aanwezigheid meer centraal, maar gaat het om het behalen van targets: hoe, waar en wanneer je werkt doet er niet zoveel toe, als je je targets maar haalt.

Het archetypische flexibele kantoor in Nederland is het kantoor van Interpolis, waarin het flexwerken radicaal is doorgevoerd. Uitgangspunt was een balans tussen concentratie en communicatie, dat heeft geleid tot verschillende soorten werkplekken, zoals cockpits voor concentratie en *lounge areas* voor samenwerken. Naast de verschillende soorten werkplekken zijn er verschillende soorten sfeer gecreëerd. Verschuiven liet

designers en kunstenaars ruimtes inrichten, onder wie Marcel Wanders en Joep van Lieshout. De werknemer kan kiezen in welke sfeer hij wil

werken. Bekend zijn de moderne oorfauteuils van Jurgen Bey, oorspronkelijk ontworpen voor Interpolis maar inmiddels in productie genomen en een bekende in veel kantooromgevingen. Je kunt ermee (met de nodige privacy) overleggen met een collega, zonder dat je je direct helemaal van de rest hoeft af te schermen.

Uitgangspunt voor de inrichting van Interpolis was het idee dat werken een volwaardig onderdeel is van je leven. Het is niet iets wat je noodgedwongen doet tussen 9 en 5, maar werken IS je leven. Werken en thuis versmelten. Dat gevoel en de bijbehorende inrichting wordt in de jaren negentig en 2000 vanzelfsprekend bij de opkomst van de creatieve bureaus. Creatieve zakelijke dienstverlening neemt onder meer door de opkomst van internet en ICT een enorme vlucht, en wordt niet noodzakelijkerwijs alleen verleend door de grote bedrijven. Ondernemerschap en creativiteit liggen dicht bij elkaar, veel jonge kenniswerkers starten hun eigen bedrijf en klonteren bij elkaar in de stad of in panden in de rafelranden van de stad, waar de prijzen laag zijn, de sfeer lekker rauw is en genoeg mogelijkheden zijn om de ruimtes aan te passen aan de eigen smaak en behoeften.

Interieur gemeenschappelijke ruimte

Volgende stap: netwerken

Creative Valley is een volgende stap in de ontwikkeling van het werken, een volgend iconografisch gebouw op de lijn, dat op compromisloze en excellente wijze vormgeeft aan een eigentijdse manier van werken. Een volwaardig en kwalitatief hoogstaand bedrijfsverzamelgebouw voor kennisbedrijven, waarin een volgende stap in kostenreductie is gerealiseerd door voorzieningen gezamenlijk te delen. Presentatieruimtes, pantries, overlegplekken, het restaurant: het delen van de ruimtes leverde een besparing op van 30 procent (op de ruimte en dus op de huurprijs). De bedrijven die zich hier gevestigd hebben behoren tot het klein- of middensegment en kunnen flexibel opereren. 'Vernieuwend MKB' noemen Schuur en Van Doorn de doelgroep. Projecten en samenwerking staan centraal; in een team, al dan niet samen met de opdrachtgever, brainstormen en ontwikkelen. Dat vergt veel contacten en zicht op de wereld. De werknemer is mobieler en flexibeler dan ooit. De emancipatie van de werknemer is zo goed als voltooid, de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid zijn maximaal. Kantoor, thuis, restaurant, auto, de sportschool: alles is werkplek, werken en leven zijn volledig in elkaar overgevoerd. De persoonlijke groei van een medewerker betekent groei voor het bedrijf. Werken is netwerken, en de netwerker heeft als primaire levensbehoeften sociale interactie, openheid, toegankelijkheid en het delen van kennis. Creative Valley biedt ruimte aan de netwerker; het gebouw faciliteert in plaats van dat het dicteert zoals gewone kantoorgebouwen. Het 'buiten' is daarbij minstens zo belangrijk als het 'binnen'.

De tijd van de maakindustrie is immers voorbij, althans voor ons in Nederland, wij moeten het nu hebben van creativiteit en originaliteit. Dat vraagt om werkplekken waar inspiratie en prikkels centraal staan; een omgeving waar

creativiteit wordt gestimuleerd, waar mensen zich op hun gemak voelen, waar ze zelfs vrolijk en happy van worden. Ontwikkelaar en architect zijn bij het ontwerp van Creative Valley uitgegaan van drie typen werken: bureaugebonden, mobiel en nomadisch. Voor al deze manieren van werken biedt Creative Valley een werkomgeving. Ontwikkelaar Laurens van Doorn, die met zijn bedrijf NIC ook kantoorhoudt in Creative Valley, is zelf het prototype van de nomadische werker. Hij is altijd onderweg voor zijn vele afspraken en werkt net zo lief in een café of restaurant. Horeca inspireert hem, hij haalt er inspiratie vandaan voor het creëren van sfeer. Zo voelt hij zich als een vis in het water in het Amsterdamse Dauphine, de sfeer is er zakelijk, dynamisch, grootstedelijk en vooral *buzzing*.

De werkomgeving als ecosysteem

Met horeca als inspiratie en sfeer als belangrijke troef is Creative Valley bij uitstek dé aantrekkelijke vestigingsplek voor de innovatieve, kleinschalige bedrijven van nu. Aan het ontwerp ligt een gedegen filosofie ten grondslag over het creëren van werkomgevingen waar mensen daadwerkelijk willen zijn en die vorm geven aan de manieren waarop mensen willen werken en met elkaar omgaan. Architect Schuurring, ooit afgestudeerd in de biologie, kijkt naar organisaties als levende ecosystemen. Ook een werkomgeving functioneert als één geheel, waarin zaken als werkritme, diversiteit, onderlinge afhankelijkheid en individuele groei het systeem instandhouden en tegelijkertijd laten vibreren en veranderen. Uitgangspunt bij het ontwerp voor Crea-

tive Valley was dan ook het huisvesten van het specifieke ecosysteem dat de verzameling vernieuwende kennisbedrijven met elkaar vormt. De huisvesting moet met het systeem mee kunnen bewegen, zich coöperatief opstellen, vindt Schuurring. De werkomgeving moet voeden, in letterlijke maar vooral ook in geestelijke en creatieve zin. De werkomgeving is een ecosysteem dat uitgaat van de behoefte van de mensen en bedrijven die het systeem uitmaken. Creative Valley is een biotoop voor de kennis- en informatiegedreven netwerker van de 21ste eeuw. Voor verschillende ecosystemen zal zo'n uitgangspunt steeds een ander gebouw opleveren. Creative Valley is geen trucje dat je ongeacht waar opnieuw neer kunt zetten. De specifieke gebruikers en hun behoeften zullen voortdurend

De relatie binnen en buiten vormt een belangrijk onderdeel van het gebouw

Buitenruimte met terras

Werkruimte

het startpunt zijn en steeds opnieuw andere oplossingen opleveren. De architectonische verschijningsvorm van Creative Valley is met zijn grote overstekken redelijk spectaculair en al ontdekt door de internationale vaktijdschriften. Via een evenwichtsconstructie 'hangen' glazen boxen aan de met bakstenen beklede betonnen ruggengraat, de kern en het zenuwcentrum van het gebouw waar zich de trap bevindt en de gangen c.q. ontmoetingsruimtes met verschillende soorten werk- en zitplekken en het biologisch restaurant. In de boxen zijn de individuele bedrijven gevestigd. Het gebouw levert als het ware een strak casco, waarbinnen de bedrijven zelf met hun inrichting hun eigen identiteit en sfeer kunnen creëren. De boxen bestaan uit grote, vrij indeelbare vloervelden met oppervlakten van zo'n 330 vierkante meter en hoge plafonds. Lichttoetreding en klimaat kunnen door de individuele bedrijven zelf worden geregeld.

Conditie voor connecties

De bedrijven zijn niet anoniem gevestigd in een gebouw waar je elkaar in de hal of de lift tegenkomt, maar vinden elkaar in de gemeenschappelijkheid die het gebouw creëert door het delen van ruimtes en voorzieningen. Het gebouw schept condities voor het aangaan van connecties. Bedrijven gaan relaties met elkaar aan, ze functioneren binnen hetzelfde ecosysteem, die ook in bedrijfsmatige zin meerwaarde opleveren. Bedrijven maken gebruik van elkaars – vaak specialistische – expertise en diensten en vormen samenwerkingen of gunnen elkaar klussen. Opvallend is dat de architect ook ná oplevering van het gebouw nauw betrokken blijft bij het ecosysteem in ontwikkeling. Hij is niet alleen degene die de doosjes aan een ruggengraat tekende, maar zijn bemoeienis als architect gaat verder, hij is de bedenker van een concept dat gaandeweg het gebruik van het gebouw nadere

Vergaderruimte

invulling en uitwerking behoeft. Want het ecosysteem evolueert, is aan verandering onderhevig, en het gebouw dat haar faciliteert kan daarom geen star, eindig verhaal zijn.

Het gebouw zelf is een letterlijke vertaling van het organisatieschema dat Schuur en Van Doorn opstelden naar aanleiding van hun sessies met de gebruikers. Van het begin af aan was de architect betrokken bij de gebruikersanalyse en het meedenken over het programma van eisen, zodat het organisatieschema zo optimaal mogelijk kon worden begrepen en uiteindelijk gebouwd. Welk type mens wil ik in mijn gebouw en welk type werk doen ze? Welke kwaliteiten eisen zij? Dit zijn kernvragen uit de gebruikers-

analyse, waarvan Schuur en Van Doorn hopen dat die standaard wordt voor iedere gemeente, projectontwikkelaar of ontwerper. Het flexwerken uit de tijd van Interpolis is voor Creative Valley al weer verlaten: uit de gesprekken met de gebruikers bleek dat alle werknemers in principe behoefte hebben aan een vaste werkplek. Maar daarnaast kunnen zij naar gelang het werk wat gedaan moet worden of de stemming waarin ze verkeren kiezen voor een ander soort werkplek. Omdat die flexibele plekken worden gedeeld door de bedrijven hebben ze zelf minder vierkante meters nodig. Ideaal, juist voor kleine maar superprofessionele bedrijven: ze krijgen een state of the art werkomgeving met alles erop en

eraan qua voorzieningen, ict, representativiteit, enzovoorts, maar het blijft toch betaalbaar, doordat de voorzieningen worden gedeeld en men dus minder eigen vierkante meters hoeft te huren.

Toekomstbestendig maatpak?

Het thuisgevoel dat Creative Valley haar gebruikers wil geven betekent dat zij zich moeten kunnen identificeren met de omgeving. Daarom is de inrichting van de gemeenschappelijke ruimtes bepaald niet, zoals gebruikelijk in een standaard bedrijfsverzamelgebouw, anoniem en nietszeggend, maar juist zeer uitgesproken, op het vrolijke af. De designmeubels zijn herkenbaar uit de woontijdschriften en staan zeer waarschijnlijk ook gewoon bij de mensen thuis. Tegelijkertijd is het gebouw zo flexibel dat iedereen zijn eigen plek kan ontwerpen. Bijzonder ook zijn de buitenruimtes, via (dak)terrassen en tuin is 'uitloop' naar buiten mogelijk. Het bedrijventerrein Papendorp is als een groen parklandschap ontworpen door West 8 en Bureau Wissing, waarin het parkeren zoveel mogelijk uit het zicht gebeurt. Ook Schuuring bedacht voor de directe omgeving van Creative Valley een grasvlakte met eikenbomen en een moestuin met pompoenen en tomaten voor het restaurant. Het mocht niet, de volkstuin, maar gebeurt binnenkort stiekem toch.

Juist door onderscheidend, uitgesproken en compromisloos te zijn in het voldoen aan de behoeften van de gebruiker is Creative Valley ook commercieel gezien een succes. Het gebouw is ontwikkeld en gebouwd midden in een genadeloze crisis, maar heeft nooit leegstand gekend. Ook zijn er geen wezenlijke concessies gedaan aan het oorspronkelijke pre-crisis concept uit 2007. Maar hoe toekomstbestendig is Creative Valley nu zélf, als bedrijfsverzamelgebouw aan een snelweglocatie? Wat gebeurt er

als de manier van werken, onvermijdelijk, weer verandert? Is het gebouw als super-maatwerk voor een bepaald concept en een concrete doelgroep dan niet hopeloos achterhaald? Schuuring en Van Doorn denken van niet. Het gebouw is duurzaam omdat het volledig aanpasbaar is voor ander gebruik in de toekomst, zoals wonen, onderwijs, of een winkelcentrum of hotel. Het gebouw is in staat om te transformeren als de tijd daarom vraagt. Overigens is ook in haar huidige kantoorbestemming de flexibiliteit van Creative Valley ten opzichte van Interpolis kwadratisch vergroot. Interpolis is immers slechts flexibel voor één gebruiker, terwijl Creative Valley als bedrijfsverzamel-biotop flexibiliteit biedt voor een veelheid aan soorten bedrijven. En zelfs als het gebouw afgebroken zou worden zijn alle gebruikte materialen volledig herbruikbaar. Maar dat is niet het soort duurzaamheid dat architect en ontwikkelaar primair nastreven. Zij geloven in duurzaamheid als intrinsieke waarde van het gebouw, dat in principe alles

waar behoefte aan is kan accommoderen zoals de grachtengordelpanden in Amsterdam dat al eeuwen doen.

Dit deel van de polder Papendorp is wat dat betreft feitelijk ook nog maar net aan zijn tweede leven begonnen, met het kappen van de wilgen, slopen van de boerderijen en het bouwen van de kantoren. Als bedrijventerrein aan knooppunt Oudenrijn, 's lands drukste en meest centraal gelegen snelwegkruising van A2 en A12, is het superbereikbaar, overigens óók per openbaar vervoer in de vorm van een hoogwaardige busverbinding met Utrecht Centraal over de Prins Clausbrug van Ben van Berkel over het Amsterdam-Rijnkanaal. Maar het zou verbazen als deze superplek in een van de snelst groeiende steden van Nederland het lang vol zou houden als monofunctioneel bedrijventerrein. De druk op de stad en haar randen is onverminderd groot. De eerste stappen zijn al gezet, nu Papendorp door de verlegging en ondertunneling van de A2 direct aan Leidsche Rijn grenst. Ten noorden van Papendorp komen woningen, grenzend aan het toekomstige tweede centrum van Utrecht, Leidsche Rijn-Centrum. Papendorp is door haar ligging typisch een 'plek met potentie' waar verdichting en functiemenging de komende decennia voor de hand liggen. Dat is spannend, ook voor Creative Valley.

Wie weet markeert Creative Valley straks ook de laatste stap in de ontwikkeling van het werken: die van het definitieve afscheid van het kantoor. Als het gebouw tegelijkertijd wonen, werken, sport, leisure, cultuur, horeca, onderwijs én zorg kan faciliteren is de emancipatie van de werkende mens voltooid.

WOONMACHINES EN ANDERE WEGBEREIDERS

PARTICULIERE WOONPROJECTEN IN UTRECHT VANAF DE JAREN NEGENTIG

MARTINE BAKKER

Met het Zwarte Huis, Huis Maas en Villa Mulder dringen drie kleinschalige, particuliere projecten door tot de top tien van de Rietveldprijs 2011.

De eerste twee liggen op een gevoelige plek, in een historische omgeving. Villa Mulder krijgt in Rijnsweerd stilistisch gezien wat meer ruimte. Het is niet voor het eerst dat de jury van de Rietveldprijs particulier initiatief positief waardeert.

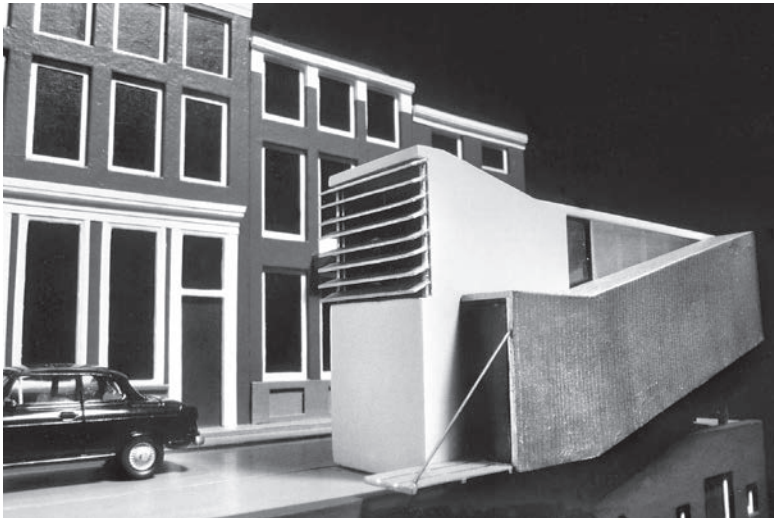
De eerste Rietveldprijs wordt uitgereikt in 1991. De jury zoekt naar 'het juiste object op de juiste plaats' en komt uit bij een binnenstedelijk nieuwbouwproject: het Instituut voor Psychiatrische Dagbehandeling (IPD) op het terrein achter het Willem Arntzhuys aan de Lange Nieuwstraat. Plekeigenheid is in die tijd, onder invloed van het postmodernisme, een belangrijk begrip. Soms uit zich dat in verhalende architectuur. Van de jury van 1991 mag dit niet ontaarden in 'banale maniertjes, clichés of verlakkerij'. Het IPD munt volgens de jury uit in gepaste soberheid, waardoor het zich goed verhoudt met de drukke historische binnenstad. Zij noemt het een weerbarstig gebouw, waarvan de schoonheid niet meteen doordringt en daardoor des te meer beklijft.

Het is niet toevallig dat de Rietveldprijs begin jaren negentig voor het eerst wordt uitgereikt. Terwijl in de voorgaande decennia vooral het gebruik en de gebruikers sturend zijn, wint begin jaren negentig de creatieve en culturele betekenis van de architectuur aan belang. En de economie trekt aan, dus er wordt flink gebouwd. Ook mensen buiten de vakwereld gaan zich interesseren voor de creatieve en verhalende

motieven van architecten. Het is een inspirerende tijd vol nieuwe initiatieven. In Rotterdam komt een nationaal architectuurinstituut (NAi). Elders worden lokale architectuurcentra opgericht, zoals Aorta in Utrecht. Utrecht krijgt met *Post Planjer* zelfs een eigen architectuurtijdschrift.

Het komt niet alleen door het postmodernisme dat plekeigenheid begin jaren negentig zo in de belangstelling staat. Zoeken naar de 'genius loci' ligt voor de hand door de bouwopgave van die tijd, geformuleerd in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex). Het rijk stelt daarin dat er op termijn 650.000 nieuwbouwwoningen bij moeten komen om de woningnood op te lossen. Om het groene buitengebied te sparen moet dit vooral in en naast de bestaande steden gebeuren. We weten nu dat de Vinex uiteindelijk resulteert in nogal wat eenzijdige suburbane wijken, maar indertijd was de opgave nog niet ingevuld en zinderde de enormiteit ervan door al die nieuwe instituten. Onder meer de binnenstedelijke verdichting wordt van alle kanten tegen het licht gehouden.

Het idee van verdichting sluit aan op een demografische tendens. In de jaren negentig is de

Parkeerverblijf, woonmachine in Lombok van Marco Groenen

Steegverblijf, woonmachine in Lombok van Marco Groenen

oude stad een populair woongebied. Deze beweging begint al in de jaren zeventig. Geleidelijk groeit het besef dat de stad een aantrekkelijk, gelaagd en dynamisch fenomeen is, waar je als stedeling fijn middenin zit. Een echte stadswoning moet deze eigenschappen in zich dragen, of uitdragen. Het ligt daarom voor de hand om panden die ooit voor een heel andere functie zijn gebouwd nu als woonruimte te benutten – iets dat voorheen vooral krakers en kunstenaars interesseerde. Het is lastiger om gelaagdheid en interactie te verbinden met nieuwbouw.

Woonmachines

Marco Groenen is een van de architecten die begin jaren negentig de mogelijkheden verkent. Hij gaat er vanuit dat wie in de stad woont, zich graag tot die stad verhoudt, iedereen op zijn eigen wijze. De vier 'woonmachines' die hij ontwerpt voor de Utrechtse binnenstad zijn dan

ook specifiek gericht op vier bewonerstypen. De term woonmachine is toepasselijk gekozen. De huizen zijn op uitgekiende plekken opgehangen of ingegraven en speciaal toegerust om vanaf die plek de activiteit van de bewoners te faciliteren. Het interieur voegt zich naar die functie. En 'woonmachine' heeft iets science-fictionachtigs. Groenen maakt weliswaar uitvoerbare ontwerpen, maar weet dat hij vooral vorm geeft aan een nieuwe denkrichting. Voor de student of stadsnomade hangt hij een smalle, ultra-efficiënte wooneenheid op in de Dorstige Hartsteeg. De toegang tot deze woning bestaat uit een uitschuifbare trap. Senioren krijgen een gelijkvloers 'grachtverblijf' aan de glooiende waterkant van de Nieuwegracht bij het Servaasbolwerk. In de groene stadswal aan het Geertebolwerk, op loopafstand van het centraal station, plaatst Groenen een woon-/werkenheid met een sheddak. En voor de echte kosmopoliet ontwerpt hij een 'parkeerplaatsverblijf' aan de

Oudegracht. De matglazen wanden van deze woning zorgen voor een voortdurend contact met de stad en vice versa.

De woonmachines van Marco Groenen worden alleen tentoongesteld en gepubliceerd. Los van de mogelijkheden qua regelgeving, ontbreekt voor de eventuele realisatie een ontwikkelaar. Drie andere baanbrekende projecten uit de jaren negentig worden wel uitgevoerd. Het gaat om twee architectenwoningen en een klein hoekhuisje. De eerste woning is van architect Mart van Schijndel en staat op de binnenplaats van een voormalig pakhuis aan het Pieterskerkhof. In 1995 wint Van Schijndel er prompt de Rietveldprijs mee. De jury roemt de uitgekiende wijze waarop hij het huis inpast in de krappe ruimte en zijn vondst om daarbij toch optimaal over daglicht te beschikken.

De andere architectenwoning is van Robert van den Hout. Zijn huis staat op een klein kavel op de hoek van de Rondpoort en Twijnstraat aan de

Werf. Van den Hout plaatst twee ongelijke blokken op elkaar en houdt het binnen met een uitgekiend interieur zo ruimtelijk mogelijk. Het is een ingetogen ontwerp, al zijn de ramen en deuren dik aangezet. Een hoekraam dat na opening de hoek opheft en een terras op de bovenste verdieping bieden vrij uitzicht op het water van de Oudegracht. Het raam is een ode aan het Rietveld-Schröderhuis, waar Gerrit Rietveld op soortgelijke wijze speelt met de grens tussen binnen en buiten. Van den Hout nestelt zich met zijn huis als vanzelfsprekend in de stad. Dat blijkt iedereen zo te zien want in 2001 wint hij er de *Utrechts Nieuwsblad* Publieksprijs mee. Hans Sluimer van architectuurbureau Sluimer en Van Leeuwen maakt in 1993 een sterk punt over de mogelijkheden van verdichting met een persoonlijk project op de hoek van de Kromme Nieuwegracht en de Drift. Nadat hij ontdekt dat dit perceeltje van drie bij vijf meter een woonbestemming heeft ontwerpt hij er een verticale woonmachine voor, á la Marco Groenen, maar dan een high-techvariant met staal en glas. Door een tegenwerkende buurman wordt het huisje pas in 2002 opgeleverd. Stilistisch is het dan al een beetje achterhaald. Maar Sluimer heeft wel de potentie laten zien van een klein gat in de gevelrij waar iedereen jarenlang aan voorbij liep. Dat het huisje sindsdien nog niet veel gelukkige eigenaren heeft gehad, onderstreept het belang van maatwerk bij dergelijke projecten. Het nieuwe huis moet niet alleen zorgvuldig worden ingepast in de stad, het moet ook nauwgezet worden afgestemd op de bewoner.

Continue verandering

Door de rechtszaak is er rond de bouw van het huisje aan de Drift veel publieke discussie. Kan zo'n modern gebaar wel in zo'n historische omgeving? Een fundamentele vraag, waar de rijksoverheid in 1999 beleid op afstemt. De Nota Belvedere, waar vier ministeries twee jaar aan

Het metalen huisje aan de Drift van Sluimer en Van Leeuwen, bureau voor architectuur

werken, gaat uit van wederzijds profijt. Men realiseert zich dat cultureel erfgoed alleen behouden kan blijven door het te ontwikkelen. Dit vraagt om een nieuwe ontwikkelingsstrategie, waarin de cultuurgeschiedenis uitgangspunt is voor nieuwe ruimtelijke plannen. Het alomvattende idee is om voortaan te ontwerpen mét geschiedenis. Soms schept een cultuurhistorische effectrapportage (CHER) daar de kaders voor. Verdichten impliceert altijd het zoeken naar een balans tussen oud en nieuw. Alleen hoe definiëer je 'oud' en 'nieuw', welke geschiedenis kies je? Marco Groenen, Hans Sluijmer, Robert van den Hout en Mart van Schijndel laten met hun ontwerpen zien dat de stad heel wat aankan. De charme van de stad bestaat volgens hen dan

ook bij de gratie van nieuwe toevoegingen. Zij wijzen erop dat dit al honderden jaren zo gaat. In hun definitie van stad zit geen geconserveerd oud en schreeuwend nieuw, alleen continue verandering.

Vernieuwende architecten ervaren dat de bestemmingsplannen in Utrecht hen niet veel ruimte geven. Het bestemmingsplan is soms een groot pakket aan regels over zaken als bebouwingsvolume en nok- en goothoogte. Het is zaak binnen die regels de mogelijkheden te verkennen. Dat kost tijd. Er is zowel gedegen kennis van, als gevoel voor de stad voor nodig. Dat de jury's van de Rietveldprijs zich steevast geïnteresseerd tonen in kleine, particuliere projecten wordt door architecten en opdrachtgevers als

een stimulans opgevat. Ook als hun project helemaal niet in een top tienlijstje voorkomt. Zo realiseert Sluijmer en Van Leeuwen in 1996 een dubbel woon-werkpand aan de Nobeldwarsstraat, de zogenaamde Sandwichwoningen. Het pand grenst aan de stadswal van het Singelpark en aan een openbaar plaatsje. De opdrachtgevers willen er kunnen wonen, werken en genieten van de ligging. Voor de bouw zijn twee bestaande pandjes gesloopt. De nieuwbouw is gedraaid ten opzichte van de oudbouw, zodat het uitzicht over de singel optimaal wordt benut. Daartoe is gepuzzeld met de plattegronden, die nauw in elkaar grijpen om twee brede woonkamers met panoramavensters boven elkaar te kunnen situeren en beide werkruimten toch op

Woonhuis in Lombok, Hans Koning

de straat te laten uitkomen. Een bouwdeel van rode baksteen, met ramen in diepe neggen, sluit aan op de bebouwing in de straat. Een 'kop' van blauw geglaazuurde stenen schept een paviljoenachtige sfeer en refereert aan het park. In Lombok wordt tien jaar later een vergelijkbare opgave uitgevoerd naar een ontwerp van Hans Koning. Hij plakt een hoog nieuw volume tegen een bestaande woning aan het einde van een gevelrij. Binnen staan oud- en nieuwbouw in open verbinding. Vanwege de ligging in de ingang van een buurtpark en de publieke functie krijgt het de naam Parkhuis Lombok. De bovenste drie etages worden gebruikt als woning en het kantoor van wijkinitiatief LomboX. De etages daaronder zijn ingericht als studio en atelier. De begane grond is expositieruimte. Wit stucwerk en ritmisch verdeelde vensters geven de aanbouw een modernistisch uiterlijk. Aan de straatzijde en de parkdoorgang bestaat de gevel van de begane grond, de meest publieke ruimte, voor het merendeel uit glas. Huis Maas in Oudwijk, geselecteerd voor de Rietveldprijs 2011, lijkt qua functie en opgave op de Sandwichwoningen en het Parkhuis. Een nieuw volume sluit aan op bestaande bebouwing en twee woon- en werkruimten worden gecombineerd in één pand. Het Rotterdamse N2 Architecten kiest echter niet voor een strikt onderscheid tussen oud en nieuw, maar laat oud en nieuw binnen en buiten in elkaar overlopen. Buiten is rustige rode baksteen gecombineerd met wit beton en houten raamlijsten. Binnen is het bestaande pand nog herkenbaar aan oude elementen zoals de trap. Het pand is duurzaam ingedeeld, wat het mogelijk maakt het in de toekomst anders te gebruiken, bijvoorbeeld als drie appartementen. Verbouwingen of renovaties komen zelden in aanmerking voor de toplistjes van de Rietveldprijs. De prijs draait nu eenmaal om een project dat bijdraagt aan de kwaliteit van de openbare

ruimte. Een verbouwing is vanaf de straat meestal onzichtbaar en een goede restauratie valt al helemaal niet op. Het Utrechtse architectenbureau Zecc trekt opdrachtgevers aan die voor bijzondere locaties kiezen. Zo verbouwt Zecc tussen 2004 en 2010 een kapel, een kerk, een gymzaal, een loods, een fabriekje en een school tot woonruimte. De ontwerpen kenmerken zich door een mooie balans tussen oud en nieuw.

Zecc haalt bij het herbestemmen van cultureel erfgoed het specifieke karakter van de oudbouw zoveel mogelijk naar voren en geeft de nieuwe ingrepen een herkenbare, eigen vorm. Soms zijn het zelfs losse objecten, die verwijderd kunnen worden mocht de bestemming van het gebouw nog eens wijzigen. In de school steekt bijvoorbeeld een hangende trap, vrij van de vloer, uit een nieuw trapgat. In het fabriekje definiëren gekleurde vloermatten de verschillende woonplekken in de open ruimte. In de kapel zijn nieuwe woonfuncties ondergebracht in een hoekig volume wat de vormtaal van de oudbouw nog eens verzacht. Met dergelijke ingrepen benadrukt Zecc de tijdelijkheid van de ingreep en de tijdsloosheid van het gebouw.

Het contrast dat Zecc bewust opzoekt in een herbestemd interieur, is door MONK Architecten op een grotere schaal ingezet in de landelijke boerderijzone langs de Vecht vlak voor de Klopvaart. Het dubbelhuis dat het bureau hier ontwerpt, krijgt in de buitenruimte een hoge vlonder. Een subtiele verschuiving van de twee kopgevels en de vlonder verzekert de privacy tussen de twee huishoudens. Omdat vlonder en woningen binnen een rechthoekig vlak vallen ontstaat het gevoel dat het geheel hier tijdelijk is geland, een *fremdkörper* in het gras. Het dubbelhuis refereert nergens aan de aangrenzende boerderijen. Veeleer introduceert het voorzichtig de stad.

Vrij bouwen

Mede door de emancipatie van de architectuur in de jaren negentig draait een andere brede discussie eind jaren negentig om de voors en tegens van 'het wilde wonen'. Deze term is in 1997 geïntroduceerd door architect Carel Weeber, die bepleit dat iedereen een huis naar eigen smaak verdient. Op die manier verzet Weeber zich tegen wat hij 'confectiewoningbouw' noemt. Zijn tegenstanders geloven dat het met meer vrijheid een rommeltje wordt. De overheid neemt de verrommeling serieus, maar de liberale tijdgeest ook. In 2000 staat in de nieuwe nota voor de ruimtelijke ordening, 'Ontwerpen aan Nederland', dat een derde van de Vinexwoningbouwproductie tussen 2005 en 2010 moet bestaan uit particulier opdrachtgeverschap. De 'vrije' kavels die in dit kader worden uitgegeven in de Vinexwijken van Leidsche Rijn laten nog niet veel variatie zien. Vrije kavelbouwers, een enkeling daargelaten, blijken voor veilige ontwerpen te kiezen. Zij willen achteraf niet worden verrast door de bouwsom en zijn niet geïnteresseerd in bijzondere plattegronden, afgestemd op hun persoonlijke situatie. Het moet gewoon een verkoopbaar huis blijven. Zelfs de speciale 'Berlagekavels' in Leidsche Rijn leveren weinig verrassends op. Hier is de eigenaar verplicht 'onder architectuur' te bouwen. De kavels liggen onder meer aan de parkranden en aan het einde van zichtassen. Het is interessant om te zien dat deze aanpak desalniettemin de grote ontwikkelaars van Leidsche Rijn beïnvloedt. Bouwfonds Fortis wisselt in de wijk Terwijde rijtjeshuizen af met een vrijstaande villa prominent in een zichtas. Dit modernistische gebouw, veelzeggend de Landmark genaamd, is ontworpen door Noordwestzes Architecten en wordt door de jury van de Rietveldprijs bij de tien beste projecten van 2011 geschaard.

Woonkerk bij de Weertsluis, Zecc

Op vrije kavels mag je bijna nooit zomaar bouwen wat je wilt. Er gelden allerlei regels die zijn afgeleid uit het stedenbouwkundig plan. Zo proberen de planners eenheid te bewaren in deze nieuwe buurtjes. Gelukkig wordt binnen die regels soms toch iets buitenissigs opgeleverd, zoals het huis in De Eiken waar architect Hans Stotijn de vereiste kap en erker compleet met hout bekleedt, waardoor een sculpturaal geheel ontstaat. Ook op de vrije kaveltjes in Fort

Blauwkapel verschijnt een eigenzinnig huis. De ontwerper (MONK) laat zich inspireren door de locatie en komt uit bij een 'houten schootshuis'. Hij refereert daarmee aan een oud gebruik om de huizen in het schootsveld van het fort snel af te kunnen breken ten tijde van oorlog. Hoewel de regels het gebruik van baksteen voorschrijven vindt de welstand zijn ontwerp dermate overtuigend dat MONK het zonder meer mag uitvoeren.

Aan de Koningslaan in het Wilhelminapark staat een rijtje nieuwe woningen dat zich juist helemaal niets lijkt aan te trekken van de stedenbouwkundige en cultuurhistorische context. De woningen trekken zich zelfs niks aan van elkaar. De jury's van de Rietveldprijs kunnen er niet goed mee uit de voeten. Moeten de huizen bijvoorbeeld apart, of als geheel worden beoordeeld? In 1997 wordt opgemerkt dat er 'duidelijk supervisie mist over het geheel' wat de jury 'een

gemiste kans' vindt. En inderdaad, dit is het wilde wonen ten top, het enige Utrechtse blokje dat kan wedijveren met stedelijke vrije kavel-architectuur zoals in IJburg of Nieuw Leyden. Aan de 'goudkust' in Rijnsweerd komen de huizen altijd al uit een particuliere koker. Villa Mulder, geselecteerd voor de Rietveldprijs 2011, is daar één van. Het is een mooi ontwerp en ongetwijfeld een prettig huis om in te wonen, maar het verhoudt zich op geen enkele wijze actief tot de stad, zelfs niet tot de wijk. Wat dat betreft is de nieuwbouw even verderop aan de Horatiuslaan een stuk interessanter. Hier staat een rechthoekige, stalen doos van twee bouwlagen, eigenlijk een reuzewoonmachine. Het ontwerp is van de architect van het kleine hoekhuisje aan de Drift, Hans Sluijmer. De gevel aan de straatzijde is dicht terwijl aan de tuinzijde juist veel ramen zitten. Ter hoogte van de woonkamer is de pui aan beide zijden en over beide bouwlagen van glas. De doorkijk die zo ontstaat, verbindt de activiteit binnenshuis met de dynamiek van de stad. Al is dat laatste een beetje theoretisch in Rijnsweerd, waar op straat niet veel gebeurt.

Toekomstige verdichting

Dat is anders in de naoorlogse wijken van Utrecht. Deze worden juist aldoor levendiger en stedelijker, mede omdat ze door de bouw van nog nieuwere buitenwijken relatief dicht bij het centrum komen te liggen. In weerwil van de dwingende opzet – rechthoekige stroken in het groen – ontwikkelen zich hier bedrijfjes en winkels. Momenteel wordt nagedacht over de beste manier om deze spontane stadsdynamiek te behouden en in te zetten om de wijken uit het slop te trekken. Want de levendigheid heeft ook een grimmige kant. De sociaal-maatschappelijke status van de bewoners zorgt voor problemen en de woningen zijn aan verbetering toe. Aan die verbetering werkt Utrecht al tien jaar.

Dubbelvilla aan de Vecht, MONK

Houten schootshuis op een vrije kavel in Blauwkapel, MONK

In eerste instantie gebeurt dat door zonder meer op grote schaal oude woningen te slopen en te vervangen voor nieuwbouw. Deze methode blijkt nogal ingrijpend, vooral omdat het gewenste tempo niet wordt gehaald en het bestaande op rigide wijze wordt afgedaan. Hoe dan ook maakt de huidige financiële situatie het onmogelijk om hiermee door te gaan. In hun zoektocht naar een meer toegespitste aanpak buigen architecten, stedenbouwers en stads-sociologen zich nu over de juiste definitie van de naoorlogse wijken.

Hier begint de discussie over wat al dan niet past qua nieuwbouw dus weer van voren af aan. Wat is de waarde van de ruime opzet en het vele groen? Vertellen deze wijken al een eigen verhaal? OKRA Landschapsarchitecten geeft alvast een antwoord met het plan 'Particulier opdrachtgeverschap in de vierde dimensie', dat in 2011 is gemaakt voor Architectuur Lokaal. De studie is toegespitst op Kanaleneiland. Eerst zijn de winkels en bedrijfjes in kaart gebracht, daarna is hier een nieuw stelsel van hoofdassen en secundaire straten op afgestemd. De vierde dimensie, tijd, komt om de hoek kijken bij het particulier opdrachtgeverschap.

De vrije kavels in Kanaleneiland hoeven van OKRA niet meteen te worden bebouwd en mogen in de loop van de tijd nog worden aangepast. Zo geeft een kavel een particuliere eigenaar de ruimte om zijn geld geleidelijk aan zijn huis te besteden en te reageren op een eventuele onvoorziene ruimtevraag. OKRA is niet bang voor een rommelig effect. Het ziet de uitgifte van vrije kavels in de naoorlogse wijken als een bijdrage aan de continue verandering van de stad. In de binnenstad en de oude wijken komen ook verschillende stijlen naast elkaar voor en zijn percelen langzaam volgebouwd. De uitgifte van vrije kavels past volgens OKRA bij een wijk met veel ondernemerschap. De verdichting vindt plaats in de open ruimte langs de nieuwe assen

door het parkeren anders te organiseren en het groen dat overblijft efficiënter in te richten. Waarschijnlijk geeft een uitgevoerd particulier project in de naoorlogse wijken het beste inzicht in de werkelijke mogelijkheden en kansen. De particuliere initiatieven in de oude stad blijken in ieder geval een goede manier om veilig, want op kleine schaal, grenzen te verkennen. Om nieuw te combineren met oud en te experimenteren met bouwmassa's, materialen en plattegronden. De liberale ondernemingsgeest die tegenwoordig van de culturele sector wordt

verwacht, zal dergelijke kleinschalige projecten in de toekomst hopelijk bevorderen. Architect Jaco D. de Visser laat in 2006 al zien hoe het moet. Hij verhuist van Utrecht naar Vreeswijk, waar hij Huis de Wiers realiseert. In dit vijf verdiepingen hoge pand brengt hij zijn eigen woning en architectenbureau onder. Om de exploitatie rond te krijgen worden twee verdiepingen en het souterrain verhuurd. Het souterrain stamt nog van het oorspronkelijke Huis de Wiers uit 1654. De nieuwbouw volgt de contouren van het souterrain. Het oude Huis de

Wiers staat omschreven als 'de noordelijke wachter van Vreeswijk'. De Visser giet dit in een hedendaagse vorm door een rijzig pand te ontwerpen met twee scherpe zadeldaken. Door het dak en de gevels met donkere platen te bekleden wordt de vorm nog eens beklemtoond. Ook architect Jan Bakers, genomineerd voor de Rietveldprijs 2011, neemt financieel risico met hart voor een bepaalde locatie. Hij koppelt dit aan zijn persoonlijke wens naar een hoogstedelijke woon- en werkruimte. Het verhaal klinkt inmiddels bekend. Een voormalige parkeer-

Huis de Wiers in Vreeswijk (Nieuwegein), Jaco D. de Visser

plaats aan de Lange Nieuwstraat blijkt een woonbestemming te hebben, Bakers maakt er een ontwerp voor en besteedt daarin aandacht aan de wisselwerking tussen de activiteiten binnen en de dynamiek buiten, onder meer door het gebruik van matglazen panelen. Het Zwarte Huis is het parkeerplaatsverblijf van de eenen-twintigste eeuw.

Particuliere initiatieven kunnen gezien worden als de wegbereiders van de stad van morgen. Natuurlijk groeit het inzicht in wat de stad aan kan en nodig heeft ook door meer grootschalige projecten, maar particulieren gaan ver in het verkennen van de mogelijkheden. Een bevlogen, geïnspireerde architect of particuliere opdrachtgever is nu eenmaal niet bezig met financiële

risico's. Uit het feit dat bijna alle geslaagde voorbeelden in Utrecht ontworpen zijn door Utrechtse bureaus blijkt bovendien hoe belangrijk het is om alle hoeken en gaten van de stad te kennen. Om er in rond te dolen, er van te houden en dat continu te blijven doen.

OVER DE AUTEURS

Martine Bakker (Zeven, 1969) is freelance architectuurhistoricus en werkt bij uitgeverij Blauwdruk. Zij schrijft regelmatig over ontwikkelingen in de architectuur en de stad. Haar belangstelling gaat speciaal uit naar de ongrijpbare factoren die een stad tot stad maken en de rol die de architectuur speelt bij het faciliteren van die factoren. Momenteel vertaalt en redigeert zij teksten van architectenbureau Ooze. Zij werkt als bureauredacteur aan een handboek over landschappelijke woonmilieus, als auteur aan een boek over tuinen van topontwerpers en als onderzoeker aan een gids voor Nederlandse en Vlaamse arboreta. Zij maakt deel uit van de redactie van bulletin *Post Planjer* en is bestuurslid van de Stichting Dag van de Architectuur Utrecht.

Indira van 't Klooster (Utrecht, 1971) is architectuurhistoricus en architectuurjournalist. Ze werkt bij Architectuur Lokaal, het landelijke kenniscentrum voor cultureel opdrachtgeverschap. Daarnaast schrijft ze onder andere voor bladen als *De Witte Raaf*, *De Architect* en *Architectuur.NL*, en was ze co-auteur van diverse boeken, waaronder *Samen bouwen aan de Stad* (2011), *100 jaar Academie van Bouwkunst* (2008) en *Visioen en Werkelijkheid – Gouden Piramide 2008* (2008). Ook modereert ze debatten in opdracht van architectuurcentra, gemeenten en diverse landelijke architectuurorganisaties. Sinds 2003 interviewt ze jonge architectenbureaus die korter dan vijf jaar bestaan. In *De Olifantenkooi*, het debatplatform van Architectuur Lokaal, brengt ze jonge ontwerpers en jonge opdrachtgevers met elkaar in gesprek. Als jurylid was ze verbonden aan diverse architectuurprijzen, waaronder de Rietveldprijs.

Anne Luijten (1967) studeerde architectuurgeschiedenis en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Zij werkt als publicist, criticus en redacteur voor onder meer *Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening* (S+RO), het *Jaarboek Architectuur in Nederland*, *Building Business*, *BNA Blad*, *SMAAK* en *Architectuur Lokaal*. Anne Luijten werkte mee aan diverse publicaties waaronder *Maakbaar Landschap* en de *Gouden Piramide 2011* en zij is hoofdredacteur van het platform Gebiedsontwikkeling.nu van de TU Delft. Daarnaast verzorgt zij onderwijs, opleidingen en masterclasses en wordt zij regelmatig gevraagd voor jurylidmaatschappen.

ILLUSTRATIEVERANTWOORDING

Roos Aldershoff: p. 11(b)
Abe van Ancum: pp. 2, 17, 31(b)
Henny van Belkom: pp. 30, 31(o), 32(b), 32(o), 33, 35(b), 35(o), 36, 37
Matthijs Borghgraef fotografie: pp. 5, 34
Cornbreadworks: p. 40
Marco Groenen: p. 39 (l en r)
Frank Hanswijk: p. 43
Hans Koning: p. 41
Monk: p. 45
Maarten Noordijk: p. 14
Michiel van Oosten: p.11(o)
Willem Poelstra: p. 44
Paul Rotheroe: p.12
Oliver Shuh: p. 47
Sluijmer en Van Leeuwen: p. 46

De rechten van de foto's op pagina 8 t/m 16 berusten (tenzij anders vermeld) bij de betreffende architectenbureaus.

Stichting Rietveldprijs stelt zich ten doel de kwaliteit van de gebouwde omgeving in Utrecht te stimuleren. Elke twee jaar reikt zij daarom een prijs uit aan de ontwerper die de belangrijkste bijdrage heeft geleverd aan de stad. Een onafhankelijke jury bestaande uit Christine de Ruijter (AWG Architecten), Frits van Dongen (Architekten Cie.), Indira van 't Klooster (Architectuur Lokaal) en Donald Lambert (Urbis Stadsontwerp) beoordeelde de Utrechtse bouwproductie van de afgelopen twee jaar.

De prijswinnaar van de Rietveldprijs 2011 is Creative Valley van Gent & MONK Architecten. *Rietveldprijs 2011* presenteert het juryrapport, een essay over het winnende project, een essay over de tendensen in de keuze van de jury en een foto-essay van Eva Kasbergen.

WWW.THOTH.NL

ISBN 978-90-6868-585-5

9 789068 685855 >